

להנפקת תעודה חדשה. הנוהל חל ללא אבחנה על כל תושבי מזרח ירושלים. לגבי כל אדם אחר בישראל, נדרשת אך ורק הצהרה על האובדן.

האפליה לרעה של תושבי מזרח ירושלים מתבטאת גם בתחום הזכויות החברתיות. תושבות מזרח ירושלים מקבלות קצבאות ילדים מהביטוח הלאומי רק לאחר הליך ממושך של חקירות, כשהביטוח הלאומי מנסה להוכיח שהן אינן חיות בתחומי העיר (או אינן חיות בה די זמן), ולכן אינן זכאיות לקצבאות. לא פעם מתקבלות הקצבאות רק לאחר פנייה לבית הדין לעבודה. לאחרונה מיושמת אותה מדיניות גם לגבי דמי האשפוז ליולדת, ויולדות תושבות מזרח ירושלים, הנשואות למי שאיננו תושב, נדרשות לשלם את דמי האשפוז מכיסן. ילדים של תושבות העיר, אשר משרד הפנים מציב מכשולים בדרך לרישומם, אינם מקבלים את שירותי הבריאות להם הם זכאים עפ"י חוק ביטוח בריאות ממלכתי.

במוקד להגנת הפרט מטופלות עשרות תלונות של תושבי מזרח ירושלים - בעניין בקשות לאיחוד משפחות, רישום ילדים, שלילת תושבות, סירוב למתן שירותים רפואיים ועוד. בכל הנושאים האלו פועל המוקד בתיאום עם ארגונים נוספים ועם עורכי דין פרטיים המתמחים בתחום זה. הטיפול בתלונות נעשה באמצעות התכתבות עם הרשויות הרלוונטיות ופניות פרטניות ועקרוניות לבתי המשפט, ובמיוחד לבית המשפט הגבוה לצדק.

במהלך 1996 טופלו במוקד 122 פניות בקטגוריה זו. ב-23 מהפניות אושר רישום ילדים וכן אושרו היתרי שהייה מיוחדים לבעליהן של התושבות בירושלים. אף לא אחת מהפניות לאיחוד משפחות נענתה.

ג. החזרת מגורשים

קטגוריות שונות של מגורשים

באופן פרדוכסלי, סיכוייו של אדם לחזור לשטחים כתושב טובים יותר אם גורש בשל פעילות עויינת, מאשר אם יצא מן האיזור מרצונו ומסיבה כלשהי - תהא הסיבה מוצדקת אשר תהא - לא הצליח לחזור (או לחדש את כרטיס היוצא) בזמן. הסיבה לכך נעוצה בהליך אוסלו.

מצד אחד, עניינם של "מאחרים" (או מי שאיבד תעודת זהות) נמסר לוועדה משותפת שטרם הוקמה. כמו-כן, נדחה למו"מ עתידי כל הנושא של עקורים לאחר 1967 - נושא האמור להיות נדון בוועדה מרובעת צדדים (הן לפי הצהרת העקרונות עם אש"פ מ-1993 והן לפי הסכם השלום עם ירדן). ממילא "מאחר" נחשב בעיני הרשויות הישראליות כמי שאיבד לצמיתות את זכות התושבות, וכיום אין כל מנגנון או הליך לדון בהחזרתו.

לעומת זאת, הסמכות לגרש - ואיתה הסמכות לבטל גירוש - נשארה בידי ישראל כסמכות מסמכויות הביטחון. ההליך של אוסלו הפך את העילה שביסוד מרבית מקרי הגירוש לבלתי תקפה (פעילות באש"פ וכד'). מתבקש על כן ביטול הגירוש במקרים רבים בשל השינוי הפוליטי. מגורש לא נחשב כאדם שאיבד את תושבותו, אלא כתושב, שהוצא כנגד רצונו לחו"ל ונאסר שובו לאזור; לפיכך ביטול צו הגירוש מביא לחידוש התושבות.

א. מגורש בגירוש "כדין"

גירוש כדין נעשה על פי החלטה של מפקד האזור לגרש אדם. החלטת הגירוש באה לידי ביטוי בצו גירוש, אשר מורה על גירושו של האדם ומנמק את הסיבה לגירוש. על כוחות צה"ל למסור למגורש את הצו ולאפשר לו להגיש ערר נגד גירושו בפני ועדה מייעצת טרם גירושו. הזכות לפנות לוועדה המייעצת נגד החלטת הגירוש נקבעה עוד לפני קום המדינה, ב-1947.

"מי שלגביו ניתן צו גירוש יישאר מחוץ לשטח המוחזק כל עוד הצו בתוקף" (תקנה 112(1) לתקנות ההגנה (שעת חירום), 1945). בהוראה זו טמונה הכרה בכך, שמפקד האזור מוסמך לבטל את צו הגירוש, לקצר אותו או לקצוב את תקופת תוקפו.

ב. מגורש בגירוש ללא מסירת צו גירוש ו/או ללא הליך המאפשר ערר -

דהיינו גירוש פיסוי מעבר לגבול

העובדה שלא נמסר למגורש כל צו ולא ניתנה לו הזדמנות להגיש ערר נגד גירושו, אינה מעידה בהכרח על היעדר צו גירוש. ייתכן שבמקרים רבים (לפחות מתחילת שנות השבעים) הוציא מפקד האזור צו גירוש, ובעקבות זאת הוציאו כוחות צה"ל את המגורש מעבר לגבול מבלי שנמסר לו הצו. יכול להיות שבמקרים אלה קיים תיעוד על החלטת הגירוש בידי המימשל (או אולי סימון במחשב). ללא תיעוד, לא ברור כיצד ניתן היה למנוע את שובו של המגורש לאזור, כמבקר.

ג. "גירוש" שהוא הגליה או הגירה מרצון בתמורה לשחרור מוקדם ממאסר או

מעצר (לרבות עיסקות חילופי שבויים).

אדם שהתחייב מרצונו לעזוב את האזור ולא לשוב אליו, אינו מגורש בדרך כלל. אולם גם בהנחה שניתנה הסכמה כזו, למשל תמורת שחרור מוקדם ממאסר, עדיין ייתכן שהאמצעי לאכיפת העניין הוא (או היה) הוצאת צו גירוש.

ד. מגורש תושב ירושלים

סמכות הגירוש בישראל היתה בידי שר הביטחון. הוועדה המייעצת היתה אמורה להגיש את המלצתה לממשלה. מגורש תושב ירושלים נמצא כיום במצב מיוחד. ניתן לטעון, כי ביטול סמכות הגירוש בדיון הישראלי ב-1979, כוללת ביטול הסמכות לדרוש שמי שגורש בעבר ימשיך להישאר מחוץ לישראל. [הביטול הוא לפי סעיף 12 לחוק

סמכויות שעת-חירום (מעצרים), תשל"ט-1979 (ס"ח תשל"ט), פורסם ב-13.3.79].

ה. "מאחר" בעל טענה של כפייה

אדם שיצא את האזור תוך החתמת כרטיס יוצא בגשר, שלא חזר ו/או לא חידש את כרטיס היוצא תוך שלוש שנים; אבל יש לו טענה כלשהי בקשר להוצאה כפויה מהאזור.

* * *

עד לחתימת הסכם אוסלו הגיעו למוקד פניות רבות של "מאחרים" - אותם אנשים שיצאו לחו"ל ב"כרטיס יוצא" ולא חזרו במהלך שלוש שנות תוקפו של הכרטיס או שלא עלה בידי משפחותיהם כאן להאריך תוקפו. הסכם אוסלו קטע באחת את האפשרות לסייע בידם עפ"י אותם קריטריונים שהיו נהוגים עד אז, שכן, כאמור, נושא זה נדחה למו"מ עתידי.

אולם מאז נחתם ההסכם התקבלו במוקד 65 פניות של מגורשים, רובם כאלה שגורשו בתחילת שנות השבעים או בסוף שנות הששים. כולם כאחד העידו כי לא נמסר לידם צו גירוש כלשהו. חלקם הגדול העידו כי גורשו בתוך קבוצות; בדרך כלל נלקחו באר שבע וגורשו לירדן דרך ואדי עראבה; כולם העידו כי טרם לגירוש ניתן להם דינר ירדני אחד לאיש - דמי נסיעה בעברו האחר של הגבול.

39 מתוכם הורשו לשוב, בעקבות התערבות המוקד. לגבי 8 מתוכם - סירבה הרשות להתיר חזרתם לכאן, בדרך כלל בתואנה כי לא גורשו אלא שאיבדו את תושבותם או שלא היו כלל תושבים טרם שגורשו.

קיים קושי ניכר של השגת הוכחות במקרה של סירוב הרשות להתייחס אל מגורש כמגורש, שכן אין בידי המגורש מסמך גירוש ולפעמים אין בידי כל מסמך אחר היכול להצביע על תושבותו וגירושו מכאן. אשר לרשות - הרי שתיקים רבים של אנשים בווערו עם חלוף השנים, או שאין רישומים הולמים על רישומו של מגורש במפקד האוכלוסין שנערך בשטחים לאחר כיבושם ב-1967.

יש לצייין כי ב-1996 נתקבלו 13 פניות להחזרת מגורשים. 4 מהפניות נענו בחיוב עד כה.

עפ"י נתוני "בצלם" ("גירוש פלסטינים מהשטחים", 1993), הרי בשנים 1970 עד 1973 הוצאו 785 צווי גירוש.

ייתכן כי בשנים 1967-1970 היה מספר המגורשים גבוה לפחות באותה מידה, אך לא הוצאו נגדם צווי גירוש (כך משתמע מקטעים בספרו של שלמה גזית, המובאים בדו"ח "בצלם" הנ"ל והמתייחסים לגירוש כדבר שבשיגרה בשנים הראשונות לכיבוש השטחים).